

Afetlere Karşı Topluluk Temelli Örgütlenme: Feminist Bir Yaklaşımla Kadınların Güçlendirilmesi ve Dayanışma Ağlarının Rolü - Politika Belgesi

Amaç:

Bu metnin amacı, afetlere karşı dayanıklı, kapsayıcı, topluluk temelli örgütlenme modelleri geliştirmek; özellikle kadınların, kuryelerin ve topluluk aktörlerinin etkin katılımını sağlamak üzere politika önerileri sunmaktır.

1. Giriş

Afetler, yalnızca fiziksel yıkım değil; sosyal, ekonomik ve toplumsal cinsiyet temelli kırılganlıkların keskinleştiği süreçlerdir. Türkiye deneyimi, özellikle 1999 Marmara Depremi ve 6 Şubat 2023 depremleri üzerinden, kurumsal kapasitenin sınırlılıklarını ve topluluk dayanışmasının hayati rolünü açıkça göstermiştir.

Bu politika belgesi, feminist afet yaklaşımını temel alarak topluluk temelli örgütlenmenin gerekliliğini savunur; kadınlar ve kuryeler gibi bugüne dek görünmez kılınmış aktörlerin dayanışma kapasitesini tanımlar ve güçlendirilmesi için politika önerileri sunar.

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve Stgm tarafından yürütülen Afet Risk Yönetiminde STÖ'lerin desteklenmesi Projesi kapsamında desteklenmektedir.

Afetlere Karşı Topluluk Temelli Örgütlenme: Feminist Bir Yaklaşımla Kadınların Güçlendirilmesi ve Dayanışma Ağlarının Rolü – Politika Belgesi

2. Kavramsal Çerçeve

2.1 Topluluk Temelli Afet Risk Yönetimi

Topluluk temelli afet risk yönetimi yaklaşımı, riskin sadece teknik bir sorun olmadığını, toplumsal dinamiklerle, yerel bilgiyle, aktörlerle bağlantılı olduğunu kabul eder. Global alanda yapılan çalışmalar, Tayvan'daki topluluklarda kadınların aktif katılımı ve yerel bilgiyle geliştirilmiş modellerin etkinliğini göstermiştir.

Bu yaklaşımın temel unsurları arasında yerel aktörlerin katılımı, gönüllü yapıların güçlendirilmesi, yerel risk bilgi sistemlerinin geliştirilmesi, ve devlet-sivil toplum ilişkilerinin yeniden yapılandırılması sayılabilir.

2.2 Feminist Afet Müdahalesi

Feminist afet müdahalesi yaklaşımı, toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze alır: kadınların, kız çocuklarının ve toplumsal cinsiyete dayalı diğer grupların afet süreçlerinde hem daha yüksek riskle karşılaştığını hem de aktif müdahaleci, yenilikçi roller üstlenebileceğini vurgular.

Bu yaklaşım, kadınların yalnızca mağdur değil, önleyici, hazırlık yapan, müdahale eden ve iyileşme sürecinde liderlik yapan özneler olduğunu kabul eder.

2.3 Kadınlar ve Kuryeler Dayanışma Ağları

Afet durumlarında, resmî yardım ağlarından farklı olarak topluluk içinde örgütlenen, esnek ve hızlı hareket edebilen yapılar kritik önem taşır. Kadınlar açısından bakıldığında; bakım sorumlulukları, topluluk içi sosyal ağlara erişim, kriz anlarında alternatif iletişim ve lojistik kanallarını harekete geçirebilme kapasitesi gibi dinamikler, yerel dayanışma ve hızlı müdahalede önemli avantajlar sunar. Bununla birlikte “kurye” meslek grupları, afet sırasında bilgi, malzeme ve destek aktarımında kritik birer dayanışma aktörü potansiyeline sahiptir. Bu iki toplumsal grubun sahip olduğu nitelik ve yeterlilikler topluluk içi güvene dayanır, yerel bilgiyle hareket eder ve hiyerarşik yardım sistemlerine kıyasla daha hızlı tepki geliştirebilir.

Afetlere Karşı Topluluk Temelli Örgütlenme: Feminist Bir Yaklaşımla Kadınların Güçlendirilmesi ve Dayanışma Ağlarının Rolü – Politika Belgesi

3. Türkiye ve Yerel Bağlamda Zorluklar

6 Şubat depremleri deneyimi, merkeziyetçi yardım mekanizmalarının yetersizliğini, toplumsal cinsiyete duyarsızlığı ve afet sonrası bakım yükünün eşitsiz dağılımını açığa çıkarmıştır. Dernek çalışmalarımız kapsamında çalıştaylarda, afet sonrası temel ihtiyaçlara erişimde eşitsizlik, kadınların artan bakım emeği ve güvenlik boşlukları vurgulanmıştır.

Sahadan gelen bu bulgular, toplumsal cinsiyet perspektifinin afet yönetiminin tüm aşamalarına yerleşmesinin aciliyetini doğrulamaktadır.

3.1 Yapısal Kırılganlıklar

Türkiye’de afet riskleri (deprem, sel, heyelan, orman yangınları vb.), hızlı kentleşme, göç ve iklim krizi gibi dinamiklerle birleşerek mevcut kırılganlıkları derinleştirmektedir. Bu bağlamda, toplulukların örgütlenme kapasitesi, yerel yönetimlerin etkin koordinasyonu ve kadınların toplumsal rollerinin afet süreçlerinde görünür ve belirleyici kılınması gerekmektedir. Ancak mevcut pratikler, bu gereklilikleri tam olarak karşılayamamakta ve çeşitli yapısal sınırlılıkları beraberinde taşımaktadır.

Afetlere Karşı Topluluk Temelli Örgütlenme: Feminist Bir Yaklaşımla Kadınların Güçlendirilmesi ve Dayanışma Ağlarının Rolü - Politika Belgesi

3.2 Cinsiyet ve Afet İlişkisi

Kadınlar, afet sonrasında artan bakım yükleri ve sosyal ağlarının kesintiye uğraması nedeniyle yüksek risk altında bulunan toplumsal gruplar arasındadır. Mevcut bulgular, müdahale planlarında kadınların özgün ihtiyaçlarının yeterince gözetilmediğini ve kadınların liderlik rollerinin sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır.

Türkiye’de afet bağlamında gönüllü topluluk yapıları giderek güçlenmektedir. Ancak kadınlar, toplumsal cinsiyete dayalı baskılar ve kamusal alana erişimde karşılaştıkları kısıtlar nedeniyle bu yapılarda sınırlı görünürlük ve temsil imkânına sahiptir. Kadınların bu yapılar içinde etkin biçimde yer alabilmesi için kapasite artırıcı programlar ve kapsayıcı gönüllülük mekanizmaları gibi hedeflenmiş desteklerden yararlanması gerekmektedir.

Meslek grubu olarak kadın kuryeler (dayanışma, iletişim ve hızlı mikro-lojistik kapasitesi taşıyan topluluk aktörleri) bağlamında ise ekonomik eşitsizlikler, zaman kısıtlılığı ile eğitim ve sosyal sermaye eksiklikleri, sivil örgütlenme süreçlerine ve dayanışma mekanizmalarına erişimde önemli kısıtlar yaratmaktadır.

3.4 Kuryeler ve Dayanışma Ağları

Türkiye’de afet politikalarında, resmî kurumlar ve yerel yönetimlerin yürüttüğü destek-yardım mekanizmalarının dışında kalan yerel dayanışma ağları çoğu zaman görünmez kalmaktadır. Moto-kuryelerle kurulacak işbirlikleri; yerel yönetimlerle protokoller, sosyal ve siyasal dayanışma ağlarının güçlendirilmesi, bilgi akışının kolaylaştırılması ve alternatif iletişim-lojistik kanallarının oluşturulması yoluyla topluluk temelli örgütlenme desteklenebilir.

kadın
dayanışma
ve yaşam
derneği

Afetlere Karşı Topluluk Temelli Örgütlenme: Feminist Bir Yaklaşımla Kadınların Güçlendirilmesi ve Dayanışma Ağlarının Rolü – Politika Belgesi

4. Topluluk Temelli Örgütlenmenin Önemi

4.1 Dayanıklılık

Bir sistemin kriz veya afet sonrasında temel işlevlerini sürdürebilme kapasitesi olarak tanımlanan dayanıklılık; topluluk örgütlenmesiyle güçlenir. Afetlere karşı dayanıklılığı gelişkin toplumlar, yerel aktörlerin riskleri önceden tanımlamasını, hazırlık yapmasını ve afet öncesi dönemde kapasitelerini güçlendirmesini sağlar; afet sonrasında ise hızlı toparlanma ve yeniden örgütlenme süreçlerine katkı sunar. Kadınların ve kadın moto-kuryelerin sahip olduğu yerel bilgi, topluluk bağları ve sosyal ağlar; afet öncesi hazırlık ve afet sonrası iyileşme süreçlerinde dayanıklılığı artırma potansiyeline sahip kritik yapılardır. 6 Şubat depremleri sonrasında yerel örgütlenme yapılarının en hızlı hareket eden aktörler olduğu derneğimizin Kocaeli ve Hatay çalıştaylarının bulguları arasındadır.

4.2 Kapsayıcılık ve Eşitlik

Feminist afet perspektifi, kadınların tüm düzeylerde karar alma süreçlerine etkin katılımını temel ilke olarak kabul eder. Bu yaklaşım, müdahale ve hazırlık aşamalarında toplumsal cinsiyete duyarlı ihtiyaç analizlerinin yapılması ile politikalar ve uygulamalar geliştirilmesini savunur. Kadınların afet politikalarında ve uygulamalarında temsil oranı artırıldığında, müdahale planlarında bakım, koruma ve cinsiyete duyarlı ihtiyaçlara yönelik politika ve uygulamalar daha görünür hale gelmektedir.

4.3 Yerel Bilgi ve Esneklik

Yerel topluluk örgütlenmeleri, merkezi sistemlerin erişmekte zorlandığı alanlarda hızlı şekilde harekete geçebilen ve yaratıcı çözümler üretebilen esnek yapılar oluşturur. Afet müdahalesinde kadınlar ve kadın kuryeler, bilgi, malzeme ve destek akışında yerel bilgiyi taşıyan esnek topluluk yapılarıdır. Bu gruplar afetlere hazırlık ve müdahale süreçlerinde yerel bilginin ve deneyimin dönüştürücü potansiyelinden etkin biçimde yararlanır. Derneğimizin Kocaeli ve Hatay çalıştay bulguları, mahalle ölçekli dayanışma ağlarının resmî mekanizmaların erişemediği alanlara ulaştığını göstermektedir.

Afetlere Karşı Topluluk Temelli Örgütlenme: Feminist Bir Yaklaşımla Kadınların Güçlendirilmesi ve Dayanışma Ağlarının Rolü – Politika Belgesi

4.4 Dayanışma Ekonomisi

Dayanışma ekonomisi, demokratik yönetimi güçlendiren, kamusal hizmetlere erişimi destekleyen, savunuculuk süreçlerini besleyen ve ekonomik özerkliği artıran bir modeldir. Kadın kuryeler ve kadın dayanışma ağları aracılığıyla bu model, afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde görünür, ölçülebilir ve sürdürülebilir katkılar sunmaktadır. Kadın ağları, yalnızca acil müdahale kapasitesiyle değil; afet öncesi hazırlık, risk azaltma ve uzun dönemli iyileşme aşamalarında da kritik araçlar geliştirme potansiyeline sahiptir.

4.5 Çok Paydaşlı Yönetişim

Topluluk örgütlenmeleri; yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllü ağlar arasında köprü kurarak afet yönetim sistemlerinin demokratikleşmesine katkı sağlar ve çok paydaşlı politikaların yerelde hayata geçirilmesini güçlendirir. Bu doğrultuda, kadınlar ve kadın kuryelerin örgütlenme, finansmana erişim ve paydaşlarla iletişim alanlarında güçlenmesini destekleyecek mekanizmaların geliştirilmesi ihtiyacı doğmaktadır. Kocaeli ve Hatay çalıştaylarının bulguları da belediyeler, STÖ'ler ve gönüllü ağlar arasında koordinasyon mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekliliğini doğrular niteliktedir.

kadın
dayanışma
ve yaşam
derneği

Afetlere Karşı Topluluk Temelli Örgütlenme: Feminist Bir Yaklaşımla Kadınların Güçlendirilmesi ve Dayanışma Ağlarının Rolü - Politika Belgesi

5. Uluslararası Deneyimler

Tayvan ve Tayland gibi ülkelerde kadınlara yönelik eğitimlerin ve topluluk temelli iletişim modellerinin uygulanması, afet riskine karşı toplumların daha dayanıklı hale geldiğini ortaya çıkarmıştır.

Literatürde “Feminist humaniteryanizm” kavramı üzerine yapılan çalışmalar, kadınların sadece müdahale edilen değil, müdahale eden özneler olarak konumlandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca topluluk temelli risk yönetiminde cinsiyet perspektifinin dahil edilmesi gerektiği konusunda kılavuz niteliğinde bir rapor mevcuttur.

kadın
dayanışma
ve yaşam
derneği

Afetlere Karşı Topluluk Temelli Örgütlenme: Feminist Bir Yaklaşımla Kadınların Güçlendirilmesi ve Dayanışma Ağlarının Rolü - Politika Belgesi

6. Lotus Kadın Dayanışma ve Yaşam Derneği'nin Görüşleri

Lotus Kadın Derneği olarak biz, afet süreçlerinde kadınların, genç kadınların, LGBTQ+ bireylerin ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile karşılaşan grupların “mağdur” konumunda kalmasının ötesine geçerek aktif öznel olmalarının gereğine inanıyoruz.

Afet politikalarının hazırlanmasında yerel kadın örgütlerinin, gönüllü kadın kuryelerin ve topluluk üyelerinin karar alma süreçlerine dahil edilmesi, yalnızca bir temsil meselesi değil; daha adil, kapsayıcı ve etkili bir afet yönetim sistemi için temel bir ön koşuldur.

Türkiye’de Kocaeli, Hatay, İstanbul ve Adana başta olmak üzere çeşitli illerde faaliyet gösteren kadın örgütleri, gönüllü dayanışma ağları ve kadın kurye toplulukları, afet süreçlerinde kritik rol üstlenebilecek kapasiteye sahiptir. Bu yapıların desteklenmesi, topluluk temelli ağlarının güçlendirilmesi ve kadın kuryelerin alternatif lojistik ve iletişim modellerinde stratejik olarak konumlandırılması, afet yönetiminde kadınların görünürlüğünü ve etkinliğini artıracaktır.

Kadınlar, dayanışma ekonomisi ilkesiyle hareket ederek; yerel örgütlenmeler, gönüllü ağlar ve kurye dayanışma mekanizmaları aracılığıyla afet öncesi hazırlık, afet sırası müdahale ve sonrası iyileşme–yeniden yapılanma süreçlerinde aktif rol üstlenmeye hazır ve yeterliliktedir.

Bununla birlikte, mevcut kadın örgütlenmelerinin ve kadın kurye ağlarının büyük kısmı sistematik biçimde desteklenmemekte, organizasyonelleşme düzeyleri sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle, bu yapılara yönelik somut, sürdürülebilir ve kapsayıcı destek mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Afetlere Karşı Topluluk Temelli Örgütlenme: Feminist Bir Yaklaşımla Kadınların Güçlendirilmesi ve Dayanışma Ağlarının Rolü – Politika Belgesi

7. Politika Önerileri

Afet yönetiminde topluluk temelli, feminist ve yerelleşmiş yaklaşımın kurumsallaşması için aşağıdaki politika önerileri sunulmaktadır.

7.1 Yönetişim ve Mevzuat

- Proje kapsamında temas edilen İstanbul, Kocaeli, Hatay ve Mersin illerinde; afetlere müdahale ve dayanıklılık çalışmalarında kadın temelli gönüllü topluluk birimleri ve kadın kurye ağlarının kurulması için sivil toplum–yerel yönetim işbirlikleri kolaylaştırılmalıdır. Bu doğrultuda kadın örgütleri, yerel yönetimler ve afet yönetimi kurumları arasında protokoller imzalanarak roller, sorumluluklar ve işbirliği mekanizmaları netleştirilmelidir.
- Yerel düzeyde örgütlenen kadın topluluklarının Afet Meclisleri ve Dayanışma Platformları kapsamında organizasyonelleşmesine katkı sunulmalı; kadın örgütleri, kadın kurye ağları ve gönüllüler bu mekanizmalarda eşit temsil ile yer almalıdır.
- Ulusal ve yerel afet planlarında toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesi zorunlu hâle getirilmeli; temsil, katılım ve karar alma göstergeleri tanımlanmalıdır.
- Belediyeler bünyesinde topluluk temelli risk azaltma ve kriz koordinasyon birimleri oluşturulmalı, kadın örgütlenmelerine ulaşılarak bu birimlere dahil edilmelidir.

7.2 Topluluk Kapasitesi ve Hazırlık

- Mahalle ölçeğinde kadın liderliğinde gönüllü birimler ve mahalle afet ekipleri kurulmalı; eğitim, ekipman ve koordinasyon desteği sağlanmalıdır.
- Toplumsal cinsiyete duyarlı afet eğitimi, psiko-sosyal ilk yardım, temel afet bilinci ve alternatif iletişim becerileri yaygınlaştırılmalıdır.
- Eğitimlerin ardından kapasitesi güçlendirilen topluluk üyeleri arasından afet sonrası iletişim ve koordinasyonu yürütecek kilit kişiler belirlenmeli; bu kişiler afet sonrasında örgütlenmenin odak noktası olarak konumlandırılmalıdır.
- Elektrik ve internet kesintilerinde kullanılacak radyo tabanlı ve düşük teknoloji iletişim hatları desteklenmelidir.

Afetlere Karşı Topluluk Temelli Örgütlenme: Feminist Bir Yaklaşımla Kadınların Güçlendirilmesi ve Dayanışma Ağlarının Rolü – Politika Belgesi

7.3 Afet Müdahalesi ve iyileşme

- Geçici barınma alanlarında kadın ve çocuk güvenlik birimleri, danışma noktaları ve psiko-sosyal destek alanları kurulmalıdır.
- Gönüllü kadın kuryeler, topluluk içi lojistik ve ihtiyaç haritalamada “Afet Lojistik Gönüllüsü” olarak eğitilmeli ve resmi sistemlere entegre edilmelidir.
- İyileşme sürecinde bakım emeği, şiddet riski ve toplumsal cinsiyet temelli ihtiyaçlar sistematik olarak ele alınmalıdır.

7.4 Finansman ve Yapısal Destek

- Yerel kadın örgütleri, dayanışma ağları ve gönüllü topluluklara afetlere hazırlık için kısa vadeli proje desteği yerine uzun vadeli ve sürdürülebilir destek programları uygulanmalıdır.
- Afet döneminde görevlendirilecek gönüllü kuryeler için sigorta, eğitim ve koruma mekanizmaları oluşturulmalıdır.

7.5 İzleme, Değerlendirme ve Öğrenme

- Cinsiyet, yaş ve engellilik ayrıştırılmış veri toplanmalı; topluluk katılımına dair göstergeler afet yönetimi politikalarına entegre edilmelidir.
- Yerelde uygulanan iyi örnekler belgelenmeli, düzenli tatbikatlarla pekiştirilmeli ve bilgi paylaşım platformları kurulmalıdır.
- Gönüllü yetkinlik kayıt sistemleri (beceri, erişilebilirlik, konum) oluşturularak afet anında hızlı koordinasyon sağlanmalıdır.
- Cinsiyet eşitliği, topluluk katılımı ve kurumlar arası işbirliği göstergelerini içeren izleme ve değerlendirme mekanizmaları kurulmalı; kamu, yerel yönetimler ve sivil toplum bu süreçte birlikte çalışmalıdır.

Afetlere Karşı Topluluk Temelli Örgütlenme: Feminist Bir Yaklaşımla Kadınların Güçlendirilmesi ve Dayanışma Ağlarının Rolü – Politika Belgesi

8. Sonuç

Afet yönetimi, yalnızca teknik bir müdahale alanı değil; toplumsal örgütlenme, dayanışma ve adalet mücadelesidir. Bu nedenle toplulukların özne olduğu, kadınların deneyimlerinin ve bilgisinin merkeze alındığı, dayanışmanın organizasyonel güç olarak tanındığı bir yaklaşım zorunludur. Afetlere hazırlık, müdahale ve iyileşme süreçlerinde kadınlar, genç kadınlar ve kadın kuryeler yalnızca destek sağlayan değil; toplumsal dayanıklılığın kurucu aktörleridir. Bu rolün görünürleşmesi ve güçlenmesi, eşitlik talebi kadar etkin ve adil bir afet yönetimi için de gereklidir.

Bu doğrultuda, yerel kadın örgütlerinin, topluluk temelli dayanışma ağlarının ve kadın kuryelerin karar alma süreçlerine dâhil edilmesi sağlanmalı; politika çerçevelerinde bu aktörler pasif hedef kitle değil, stratejik paydaşlar olarak tanımlanmalıdır. Afet planlamasında toplumsal cinsiyet eşitliği, kriz anı için bir ek unsur değil, yapısal ön koşul haline getirilmelidir.

kadın
dayanışma
ve yaşam
derneği

Afetlere Karşı Topluluk Temelli Örgütlenme: Feminist Bir Yaklaşımla Kadınların Güçlendirilmesi ve Dayanışma Ağlarının Rolü – Politika Belgesi

8. Sonuç

Mahalle düzeyinde gönüllü ağların ve kadınların yer aldığı afet dayanışma ekiplerinin kurulması, alternatif iletişim ve lojistik kanallarının (ör. kadın kuryeler aracılığıyla) geliştirilmesi, bakım emeği ve güvenlik ihtiyacını gözetken yerel destek mekanizmalarının oluşturulması bu çerçevenin temel adımlarıdır. Bu yapıların güçlenmesi için eğitim, koordinasyon, sigorta ve finansal destek mekanizmaları kurulmalıdır.

Kadın örgütleri, dayanışma ekonomisi pratikleri, kurye ağları ve yerel inisiyatifler sürdürülebilir finansman ve kapasite geliştirme programlarıyla desteklenmeli; kısa vadeli proje mantığı yerine dayanıklılık odaklı, uzun soluklu yatırım yapılmalıdır. Resmî kurumlar ile topluluk yapıları arasında güvene dayalı, şeffaf ve yatay işbirliği mekanizmaları geliştirilmelidir.

Son olarak, afet yönetimi süreçlerinde cinsiyet ayrıştırılmış veri toplanmalı; topluluk deneyimleri kayıt altına alınmalı; yerel bilgi sistematik olarak politika döngüsüne dahil edilmelidir. Kadınların ve topluluk ağlarının bilgisi, “tamamlayıcı unsur” değil, afet yönetiminin taşıyıcı kolonudur.

Lotus Kadın Dayanışma ve Yaşam Derneği olarak, bu çerçevede Türkiye’de özellikle kadın örgütleri, moto-kuryeler ve topluluk temelli ağlarla birlikte çalışmaya hazır olduğumuzu ifade ediyoruz. Bu önerilerin hayata geçirilmesi, sadece afetlere karşı daha dirençli bir toplum yaratmakla kalmayacak; aynı zamanda eşitlikçi ve katılımcı bir toplum inşasına da katkı sağlayacaktır.

Bu yayının içeriğinden Lotus Kadın Dayanışma ve Yaşam Derneği sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği ile STGM’nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

